

PEDAGOŠKE IDEJE U ČASOPISU „BEHAR“ O ODGOJU NA RANOM UZRASTU I GREŠKAMA U ODGOJNOM DJELOVANJU

Dina SIJAMHODŽIĆ-NADAREVIĆ

Sažetak

U provedenom istraživačkom radu korištena je metoda analize sadržaja. Analizom časopisa „Behar“ koji je izlazio u periodu od 1900. do 1911. godine, potvrđeno je da su u časopisu sadržane pedagoške ideje i da su one u skladu sa općeprihvaćenim principima odgojnog djelovanja te da imaju univerzalno, trajno značenje. Potvrđeno je da se najviše javljaju teme vezane za rani odgoj djeteta. Ove pedagoške ideje o odgoju na ranom uzrastu su protkane i vjerskim odgojem. „Behar“ donosi članke i rasprave o obiteljskom odgoju, raspravlja o obiteljskim i društvenim pitanjima. Velika pažnja u „Beharu“ posvećena je značaju roditeljstva, a također je mnogo pažnje usmjereno da se ukaže i na pogrešne odgojne postupke roditelja prema djeci.

„Behar”, list za pouku i zabavu, izlazio je u periodu od 1. maja 1900. godine do 1. februara 1911. godine u Sarajevu, dva puta mjesečno. Pokretači „Behara” bili su Safvet-beg Bašagić, Edhem Mulabdić i Osman Nuri Hadžić. Urednik prvog godišta „Behara” bio je Safvet-beg Bašagić. Od druge do kraja šeste godine uređivao ga je Edhem Mulabdić, u sedmoj godini Mehmed Džemaludin Čaušević, u osmoj godini Šemsi-beg Salihbegović. Deveto i deseto godišta, kada časopis već u svojoj završnoj fazi poprma hrvatsku nacionalnu boju, uređuje Ljudevit Dvorniković. Tada saradnici nisu više bili isključivo iz reda muslimanskog stanovništva, kako je to u početku zamišljeno. Urednik jedanaestog godišta, od kojeg su izašla svega tri broja, bio je Hamid Šahinović–Ekrem.

Kakva je bila orijentacija „Behara” vidi se i iz molbe koja je upućena Zemaljskoj vladi u kojoj se traži dozvola za izdavanje lista i u njoj se kaže: «list će biti poučno-zabavni, a pretežito će se baviti moralno-vjerskim odgojem muhamedanskog pučanstva.»¹

„Behar” je pretežno književni časopis, ali pored književnosti u sadržaju „Behara” su zastupljene izvorne i prevedene rasprave o islamu i islamskom odgoju. U „Beharu” osobita pažnja je usmjerena na Istok i njegovu prosvjetu. Osim toga – iako se isključuje politika iz djelovanja „Behara” – ipak „Behar” donosi novinarske vijesti i svjetske događaje.²

Osnovni program „Behara” bio je, što se vidi i iz riječi reisa Džemaludina ef. Čauševića, urednika sedmog godišta časopisa: »Islam i prosvjeta, rad za islamski vjerski odgoj i prosvjetni preporod našeg islamskog naroda.(...) Poslije vjerskog na prvom mjestu dolazi obiteljski i društveni odgoj. U obiteljskom i društvenom životu našem mnogo je poroka i mana, koje su u živoj opreci sa propisima islama, a koje podroavaju naš narodni organizam, jer su ga se uhvatile kao zarazna bolest. Zato će «Behar» od sada donositi članke i rasprave o našem obiteljskom i školskom odgoju, raspravljat će o obiteljskim i društvenim pitanjima, o našoj mladeži, javnim i privatnim našim institucijama, polazeći uvijek sa stanovišta, da je vjera (Islam) osnov moralnosti, a moral temelj društvenog opstanka i napretka.»³

Budući da je list bio namijenjen muslimanskoj populaciji u našoj zemlji, autori tekstova o odgoju bili su isključivo iz reda muslimanskog stanovništva zbog tadašnje zatvorenosti muslimanskog stanovništva prema svemu „novom”, prema svemu što je imalo drugačije obilježje. Postojala je opravdana sumnja i bojazan da, ukoliko bi u časopisu surađivali saradnici i iz reda nemuslimanskog stanovništva, časopis ne bi ispunio svoju zadaću, a to je prodiranje u muslimanski porodični život. Tako se u časopisu, ako je riječ o prijevodima originalnih tekstova čiji su autori vjerovatno mogli biti i druge vjeroispovijesti, ne navode imena tih autora, već je umjesto imena naznačeno »anonim«. Ne nailazimo niti na podatke o konsultiranim izvorima kada je riječ o originalnim tekstovima domaćih autora.

Metodološki pristup predmetu istraživanja

Predmet ovoga istraživanja je analiza jedanaest godišta časopisa „Behar”. Za analizu smo uzeli tekstove koji sadrže pedagoške ideje. Pored tekstova iz „Behara” kao primarnog izvora za izradu rada, korištena je i pedagoška literatura kao sekundarni izvor. Dakle, metodom analize sadržaja radilo se na uočavanju i analiziranju pedagoških ideja u časopisu „Behar” i potkrjepljivanju tih ideja savremenom pedagoškom literaturom.

Cilj ovog istraživanja bio je da se analiziraju najznačajnije pedagoške teme vezane za rani uzrast djeteta kao i pogrešni odgojni postupci roditelja prema djeci, na koje se ukazivalo na stranicama „Behara”.

Teme o odgoju u „Beharu” pisane su jezikom specifičnim za to vrijeme i namijenjenim narodnim masama s ciljem da im se približi tematika koja je bila nešto novo u to vrijeme na našem prostoru. Iz tih razloga u ovom radu u citatima je zadržan izvorni tekst sa svim specifičnostima pa čak i gramatičkim greškama.

Greške u odgojnom djelovanju roditelja ukazivane u časopisu „Behar”

Razvoj i oblikovanje čovjeka kao ljudskog bića zbiva se od rođenja pa do smrti. Taj proces ima svoje faze u razvoju, a opet svaka faza ima svoje posebno obilježje. Uzima se da postoji pet etapa u čovjekovu razvoju: rano djetinjstvo, predškolsko doba, školsko doba, visokoškolsko doba i doba potpune zrelosti. Od ovih pet faza razvoja u časopisu „Behar” akcenat je stavljen na odgoj djeteta u ranoj fazi, upravo zato što je pravilan odgoj u ranom djetinjstvu temelj svakom daljnjem razvoju i odgoju. Na stranicama „Behara” se ukazuje koji su to činioци najvažniji u ranom odgoju djeteta, poput navikavanja na higijenu i redovna ishrana

1 Arhiv Bosne i Hercegovine. Zemaljska vlada, 630/I. B. Molba Adem-age Mešića i Safvet-beg Bašagića za dozvolu za pokretanje „Behara”, prema: M. Rizvić, *Behar književnohistorijska monografija*, str. 22.

2 Prijatelj. – Nada, 6/1900, 8, 128, prema: M. Rizvić, *Behar-književnohistorijska monografija*, str. 30.

3 Džemaludin ef. Čaušević, „Čitateljima na početku sedme godine”, Behar, VII, br. 1 (1. V 1906), str. 1.

koje su odlučujuće za pravilan tjelesni razvoj. Naglašava se čistoća djeteta, zračenje prostorija u kojima dijete boravi, iznošenje djeteta na čist vazduh. Za pravilan razvoj djeteta naglašava se i redovan odmor i pravilno odijevanje. Od neizmjernog značaja je i igra kao najprirodniji oblik dječije aktivnosti. Igrom dijete razvija i unaprjeđuje fizičke i psihičke sposobnosti, razvija i bogati rječnik, upoznaje odnose među ljudima i regulira svoje ponašanje.⁴

Velika pažnja u „Beharu“ posvećena je značaju roditeljstva, a također je mnogo pažnje usmjereno da se ukaže i na pogrešne odgojne postupke roditelja prema djeci. Neki od tih pogrešnih odgojnih postupaka na koje se ukazivalo u časopisu su: odbijanje djeteta, pretjerana strogost, naglašena je i česta očeva pogreška u odgojnom djelovanju, a ogleda se u tome da kazni dijete zato što je prema majci pogriješilo. S druge strane, u „Beharu“ se ukazivalo i na greške u odgojnom djelovanju koje se ogledaju u prezaštitničkom ponašanju, kao što su: udovoljavanje svim dječijim željama, prepuštanje djetetu da upravlja odgojnim procesom, pretjerano maženje djeteta i oslobađanje od obaveza, posesivno i prezaštitničko odnošenje roditelja prema djeci. Ukazano je na štetnost odgajanja djece u uslovima nezdrave obiteljske klime gdje je prisutna svađa i prepiranje roditelja, naročito u dječijem prisustvu, ali je ukazano i na negativne posljedice odgajanja djece po uzoru kako su i sami roditelji odgajani bez ikakve kritičke provjere i bez obzira na nove zahtjeve vremena.

Zanemarivanje djeteta

Odsutnost roditeljske ljubavi vidi se u slučaju kada za dijete nikad nemaju dovoljno vremena, strpljenja, te ne nalaze za njega nikad nježnosti ni tople riječi. Za sve druge stvari roditelji često imaju više vremena nego za vlastitu djecu. Ponekad se roditelji vrlo slabo brinu o tome kako im se dijete hrani, kakva mu je odjeća, kako uči u školi itd. Najteži slučaj zanemarivanja djeteta je kada ga se nastoje otarasiti, daju ga nekim drugim osobama da se o njemu brinu, iako im životne prilike omogućavaju da ga odgajaju.

Na takve neadekvatne roditeljske postupke ukazuje i H. Hodžić u tekstu naslovljenom „Nekoliko riječi roditeljima“: „Od kako ima ljudi na ovoj božijoj zemlji, bilo je naravno i djece, pa evo ih, el hamdu l- ‘illah, i oko nas sve ko lončića, baš sve jedno drugom do uha! Pa eto djecu vidimo svaki dan oko sebe, a često nam ih, što no riječ, bude i puna kapa, pa ipak nam rijetko padne na pamet da se porazgovorimo o svojoj djeci. Kako se konji timare, kako se progone i uništavaju pacovi i t.d., o tom se razgovara i raspravlja u svakom našem društvu, ali kako se uzgajaju djeca za zdrave i čestite-čelik građane, o tom nema zboru. Ta šta bi pametni ljudi o djeci govorili!“⁵

Jedan od oblika odbijanja djeteta, ogleda se u zanemarivanju jednog u odnosu na drugo dijete. Jednim se igra, poučava ga, miluje, a drugo je prepušteno samo sebi. Takvo zanemareno dijete uvijek je ‘krivac’ za sve probleme, pa čak i za one za koje je kriv njihov miljenik.. Tu vrstu antiroditeljskog ponašanja, praćenog nepravednim odnosom prema djeci ističe i M. H. Muftić:

„U nekim porodicama opet pojede vatru redovito kakav dječak, onaj-’najgori’, kako ga zovu. On ti je siromah uvijek kriv, na njemu se svačiji grijeh iskaljuje, on brna i plaća za sve: za bracu i seju, za macu, koku i ćuku! E, kako će se djeca tu odgojiti gdje nema pravednosti.“⁶

Pretjerana strogost

Pretjerana strogost se očituje u čestom kažnjavanju, prevelikim zahtjevima, grubosti u ophođenju s djecom i traženju apsolutne poslušnosti, te izrazito autoritarnom stavu.

Na ovakav pogrešan odgojni postupak, koji je bio česta praksa naših starijih generacija ukazuje se u „Beharu“: «Teško bi bilo navesti sve načine kako roditelji kvare i izopačuju svoju djecu. Sjetite se n. pr. kako se djeca u nekim kućama upravo bezdušno i tiranski lemaju za svaku stvar, a često ni za što, ni kriva ni dužna. Razljute li se roditelji zbog kakvih trica, onda oni tu svoju huju junački iskale na bijednoj dječici. E, kako će se djeca tu odgojiti, gdje nema pravednosti, čemu se možeš nadati od djece, kad im oduzmeš slobodu, ubiješ u njima čuvstva i volju. Tako se odgajaju robovi.»⁷

Pretjerana strogost u odgoju se ogleda i u zahtjevima da dijete bude apsolutno poslušno, uvijek mirno i beščujno, te da ne smije ni za šta upitati niti progovoriti. Djetetu treba mnogo radosti, veselja, vedrine,

4 Anonim, »Ilum i medenijet (Znanje i kultura)«, preveo: Muhamed-Sami Mušić, Behar, II, br. 20 (15. II 1902), str. 309.; Sulejman Mursel (Izradio prema dr. Lindneru), »Odgoj djeteta«, Behar, III, br. 2 (15.V 1902), str. 21.; Mehmed Sulejman, »Nešto o dječijem zdravlju«, s turskog preveo: Ahmed Rašidkadić, Behar, VIII, br. 21 (1. III 1908), str. 323.; S. Mursel, »Stan i postelja«, Behar, V, br. 21 (1. III 1905), str. 328

5 H. Hožić, „Nekoliko riječi roditeljima“, Behar, III, br.8 (15. VIII 1902), str. 120.

6 Muhamed-Hifzi Muftić, „Nješto o uzgoju“, Behar, III, br.9 (1. IX 1902), str. 277.

7 H.Hodžić, „Nekoliko riječi roditeljima“, Behar III, br.10 (15. IX 1902), str. 151.

roditeljske ljubavi, nježnosti i poštovanja, a ovakvi postupci to onemogućuju, već djetinjstvo čine teškim i tmurnim. Djeca doživljavaju razne neugodnosti, a to nepovoljno utječe na osjećajni i moralni razvoj djece.

Koliko god ima manjka roditeljske brige oko uzgoja djece, to opet ima roditelja koji sasvim strogo, čudnovato shvaćaju što je terbijet. Ovakvi biše htjeli da im djeca budu vazda mirna kao bube. Ne daju im nikad progovoriti, ne dopuščaju im izaći pred svijet. Htjeli biše da im djeca samo šute i mirno sjede, kao kakvi starci. Ovo je krivo shvaćanje uzgoja. Ovakvim se postupkom ubija duh u djece, pa se tuđe od svijeta i uprav se strah uzgaja u njima, zatupljuje se um i smeta umni razvitak. Često puta bi dijete upitalo za nešto a ne smije. Ovaki postupak ne valja. Već odučavajući djecu od nevaljala zbora i postupaka treba djecu pitomiti, treba ih poučavati da lijepo i razgovijetno kazuju svoje pomišljaje, a ne odmah se prodrijeti na dijete, pa da poslije ne smjedne upitati, ni za ono, što bi trebalo da znaju.⁸

Autoritarni stavovi roditelja dolaze do izražaja kad stalno zahtijevaju da ih dijete mora slušati, mora ih poštovati, mora im biti zahvalno, mora biti u strahu od svojih roditelja itd. Posljedica takvih krutih odgojnih načela je da autoritarni roditelj ne zna biti emocionalno topao. Takav roditelj postaje preosjetljiv na svoj autoritet, a njegova krutost izaziva frustracije i izaziva dijete na prkos i sukobe. Takve situacije kod djeteta stvaraju emocionalne ambivalencije kada ono treba roditelja, ne može bez njega, ali ga se ujedno boji, rado bi se pobunilo.

Osnovni princip ovih krutih odgojnih načela je taj da roditelj mora djetetu biti autoritet. Nema nikakve sumnje da je za pravilan psihički razvoj djeteta potreban autoritet, ali ne autoritet kako ga zamišlja autoritarni roditelj. Takav pretjerano strog roditelj misli da je djetetu postao autoritetom kad ga se ono plaši, kad mu se iz straha pred njim u svemu pokorava. Odgajatelj je pravi odgajatelj kad ga dijete prihvaća na sasvim drugačiji način. Tu dijete nije odgajatelju poslušno zato što ga se boji, nego zato što ga poštuje. On ne prihvaća odgajateljeve zahtjeve iz straha, nego zato što ga poštuje.⁹

Udovoljavanje svim dječijim željama

Roditelji moraju osigurati sve potrebne uvjete za život i normalan razvoj djeteta, ali uz to moraju, svakako, napraviti razliku između uvjeta neophodnih za dječiji život i udovoljavanja svim dječijim željama.

Djeca često žele i ono što nije potrebno, što je čak za njihov razvoj štetno i nekorisno. Ona žele sve što vide, a naivni roditelji se trude da udovolje njihovim željama. Međutim, takvim postupcima se odgaja samo zanovijetalo, kojem se nikad ne može udovoljiti.

Na takve neadekvatne roditeljske postupke ukazuje i H. Hodžić: »Ugađamo li djetetu, strepimo li nad njim, onda se ono malo po malo tome nauči, pa počne koješta sve više zahtijevati, a kad opazi da drekom i vikom može sve postići, onda ti ono plače kad god mu bude ćejif! Dijete se onda prenavlja, hoće da ga sav svijet služi i dvori, hoće da se sve oko njega vrti, da svima zapovijeda! Tako se uzgoji zanovijetalo, kome nikad pravo nije, tako od dobrog i milog djeteta postane nesnosni zoljo i kmezo.»¹⁰

Zato roditelj koji je svjestan problema što ih nosi ovakav odgoj i kod kojeg postoji zdrava i iskrena ljubav prema djeci, neće dopustiti da udovoljava svim dječijim željama i hirovima, nego će, kako kaže prof. dr. Mujo Slatina, vježbati dijete da prihvati ograničenja: «Majka vježba dijete da prihvati ograničenja. Njena ljubav govori djetetu da se ne mogu sve njegove potrebe zadovoljiti. Ono mora osjetiti da se njegove želje čak ni u pokretima ne mogu ostvariti i da roditelji, braća i sestre nisu služitelji. Majka u dječiju dušu utiskuje načelo: 'Najprije dužnost pa užitak.' Majka dobro zna da dijete kojem se ništa ne uskraćuje postaje bezobzirno, naduto, nesposobno da se savlada, naprasito u puno zahtijeva, nezasito, nezajažljivo. Majčina stega ne ometa zadovoljenje opravdanih želja i potreba. Majčina stega nudi djetetu sigurnost i nježnost.»¹¹

Pojavljuje se još jedna velika poteškoća sa djetetom koje je naviklo da sve ima: ako mu se nekad nešto malo uskrati, misliće da ga roditelj uopće ne voli i osjećat će se potištenim.

U prilog ovome Ante Vukasović navodi stav Ž. Ž. Rusoa koji u svom glasovitom djelu *Emil ili o odgoju* kaže: «Znaš li koje je najsigurnije sredstvo da dijete unesređiš? Ako ga priučiš da sve postizava. Jer budući da njegove želje neprestano rastu time, što ih lako može zadovoljiti, prije ili kasnije će te tvoja nemoć prisiliti, da mu štogod uzkratiš, a ta uzkrata, kojoj nije obiklo, zadat će mu više boli, negoli pomanjkanje onoga, što želi.»¹²

8 M.H.Muftić, "Nješto o uzgoju", *Behar*, III, br. 18 (15. I 1903), str. 277.

9 M.Koščiček, *Antiroditelji*, str. 46-47.

10 H. Hodžić, "Nekoliko riječi roditeljima", *Behar*, III, br.10 (15. IX 1902), str. 150.

11 M.Slatina, "Majka-riječ u kojoj je sadržan...", *Takvim*, 2000, str. 120.

12 J.J.Rousseau, *Emil ili o odgoju*, str. 88.; Prema: A. Vukasović, *Obitelj – vrelo...*, str.264.

Preveliko popuštanje vodi razmaženom ponašanju i neprilagođenosti djeteta, što se naročito odražava u njegovom kasnijem životu kada jako teško podnosi frustracije: ne zna odgoditi zadovoljenje neke želje, ne zna biti strpljiv, ne zna se odricati pa silno trpi kada mu se želja ne ispuni. Ono se tada osjeća ugroženim, zapostavljenim i potčinjenim, a to izaziva frustracije i vodi agresivnom ponašanju.

U svemu treba imati granice, pa tako i 'dobrota' roditelja treba da ima granice. Kad je nepromišljena i neracionalna, može biti vrlo štetna u odgojnoj djelatnosti.

Prepuštanje djetetu da upravlja odgojnim procesom

Još u ranom djetinjstvu se može desiti da roditelji posve maloj djeci predaju upravu u njihove ruke, i tada dolazi do tzv. pedagoške inverzije, kada roditelj postaje odgajnik, a dijete odgajatelj. Dešava se da mala djeca osjete slabost svojih roditelja pa za svako ispunjenje svoje želje koriste sredstva kao plač, udaranje glavom o pod i sl. Roditelji dolaze, tješe dijete i naravno, ispunjavaju njegovu želju, što je potpuno pogrešan odgojni postupak. To će naviknuti dijete da ono uvijek upravlja situacijom, a utjecaj roditelja će biti sasvim mali ili gotovo nikakav. Takvu prkosnu djecu treba pustiti da otplaču i ponašati se kao da se ništa ne dešava.

Takav stav nalazimo i kod H. Hodžića: «Naprasitost, što se za čudo veoma rano pojavljuje kod djece valja odmah iskorjenjivati. Počne li se dijete ritati i negatati, počne li dadilju mlatiti, gristi, grepsti i čupati, valja ga mahom ostaviti, ko da ništa nije ni bilo i pustiti ga, neka se ljuti, neka plače do mile volje, pa će se već samo dozvati pameti. Nemojte ga u tom slučaju žaliti, niti mu želje uslišati, dok ne dođe po vas lijepo i učtivo vas ne zamoli.»¹³

Ako roditelji, a naročito majka koja je milostivija i nježnija, nastave ovako malom djetetu popuštati da upravlja odgojnim procesom, ono će to nastaviti i kad odraste, jer su roditelji kod njega već izgubili moć.

Kad tako nesposobna majka izgubi ugled i moć nad djecom, onda vam ona zapadne u još veće poteškoće. Ona počne svoje derane moljkatati i obećavati im koješta, a kad se oni ne će da zadovolje pustim obećanjima, onda im pametna majka počne zbilja plaćati za poslušnost i za najmanju uslugu. Spoznavši djeca zgodu situacije, iznesu pred mater kojekakve svoje zahtjeve, počnu joj se groziti da će prekinuti diplomatske pregovore, počnu joj prijetiti i zapovijedati. Eto to je vrhunac uzgajateljske vještine naših domaćica. Djeca su im naduta, zategnuta, prkosna, osorna, lijena, tvrdoglava i t.d.¹⁴

Koliko je važno da roditelji upravljaju situacijom, svakako uzimajući u obzir dječije potrebe i njihove stavove, govori i J. Juul: «Obiteljska je cjelina, među ostalim, ovisna o nečemu vrlo važnom - vođenju. Odgovornost za ton, ozračje i proces u obitelji imaju gotovo isključivo odrasli. Danas je, na žalost, sve više obitelji u kojima djeca već odrana preuzimaju vođenje. No to se ipak događa samo u onim obiteljima u kojima su se odrasli već predali. Djeca ne teže za vlašću, ona samo surađuju i ispunjavaju eventualno nastalu prazninu. Djeca izvrsno znaju prema čemu ih želja vuče, ali vrlo malo o onomu što im je zapravo potrebno. Pa ako se vođenje prepusti djetetu, rezultat će na svaki način biti katastrofalan za sve.»¹⁵

Odgajanje djece po uzoru kako su i roditelji odgajani bez ikakve kritičke provjere

Još jedna tipična pogreška u odgoju je da roditelji teže da djecu odgajaju po uzoru kako su i njih njihovi roditelji odgajali, bez obzira da li su nastojanja njihovih roditelja bila pedagoški pogrešna, bez obzira na protok vremena i zahtjeve vremena u kojem dijete živi. To je vjerovatno greška koja se ponavlja stoljećima i stoljećima, pa i h. Alija upozorava roditelje da je ne čine, a ta njegova izreka se na mnogo mjesta i u „Beharu“ ponavlja iz istog razloga. H. Alija kaže:

«Ne udešavajte odgoja svoje djece prema svom odgoju.»¹⁶

Odgajanje pak pretpostavlja i zahtijeva inventivnost. Ono je stvaralačko djelo. Traži promišljanje, osmišljavanje, djelovanje u skladu s postavljenom svrhom, poštovanje zakonitosti tog djelovanja. Odgojna djelatnost podrazumijeva pedagošku kulturu odgojnih djelatnika. Stoga ne može biti učinkovita, ako se oslanja na šablone prijašnjih odgajanja, ako joj nedostaju pedagoške spoznaje i kultura.¹⁷

Vlasničko odnošenje majke prema djetetu

Ako je majka emotivno zdrava i sređena ličnost ona će ispoljavati sasvim zdravu i iskrenu ljubav prema djeci. Ti psihički sadržaji koji je potiču na materinstvo će joj pomoći da bude dobra majka. Ali taj isti

13 H. Hodžić, "Nekoliko riječi roditeljima", *Behar*, III, br. 3 (1. IX 1902), str. 135.

14 Isto, str. 135.

15 Jesper Juul, *Razgovori s obiteljima: perspektive i procesi*, Alinea, Zagreb, 1995, str. 15-16.

16 Anonim, "Ilum i medenijet", preveo Muhamed-Sami Mušić, *Behar*, II, br. 20 (15. II 1902), str. 310.

17 A. Vukasović, *Obitelj-vrelo...*, str. 265.

poticaj na materinstvo postat će izvor majčinih pogrešnih postupaka s djetetom ako proizilazi iz neurotičnih komponenta žene ličnosti.

Iako većina majki ispoljava iskrenu i zdravu ljubav prema djetetu, postoje i one majke koje pokazuju sebičnu ljubav. Postoji mnogo uzroka takvom ponašanju. Postoje neke žene koje su sa sobom uvijek nezadovoljne, koje sebe malo cijene, osjećaju se odbačenim, zapostavljenim i manje vrijednim. Takve svoje neurotične stavove majke prenose na djecu i koče njihov pravilan razvoj.

Marijan Košiček iznosi činjenicu da je jedan od uzroka majčinoj težnji da posjeduje djetetovu ličnost potreba za nadomještanjem nečega. Kao što čovjek nedostatak povjerenja u sebe često nastoji nadoknaditi nametljivim ponašanjem prema drugim ljudima, tako pretvaranjem nekoga - ovaj put svog djeteta - u predmet svog vlasništva pokušava nadomjestiti nedostatak nečega što bi vrlo rado nosio u sebi, a što mu život ne pruža.¹⁸

Sprječavanje djeteta da stupi u bliske odnose sa drugim osobama

Jedan od načina pretvaranja djeteta u vlasništvo sastoji se u tome da ga majka nastoji odvojiti od okoline, sprječavajući ga da stupi u bliske odnose sa drugim osobama. Ona mu ne dopušta ni da se igra s drugom djecom, smatrajući da druga djeca nisu ravna njenom djetetu da bi se s njim igrala, da je njemu potrebno njezino društvo, čime uveliko koči pravilan, kako mentalni, tako i tjelesni razvoj.

Da se vidi kako roditelji na razne načine iskvaru i unesreće svoju djecu, ističe Hasan Hodžić, spomenuću za sada još ovo: «Mnoga mati iz 'boljih kuća' tako je ohola i sebična, da ona borme ne bi nikako mogla podnijeti, kad bi joj čedo bilo ma samo i nalik na običnu djecu. Ona sebi utuvi, da ono mora biti bolje i pametnije od ostalog svijeta. U to ime da se 'dobro' uzgoji, zabrani mu se svaka slobodna kretnja i riječ, ono ne smije bez materina znanja - što no riječ - ni dlaku na glavi presaviti, jer je to sve ružno i nepristojno. Nesretno dijete mora po čitav dan sjediti uz mater i tuviti kojekakve pouke i nerazumljive riječi, da se ona s njim može producirati i pohvaliti pred ocem i svijetom. To je najgori uzgoj, gori se ne može ni zamisliti, a zove se *dresura!* Tako se vježbaju papige, majmuni, psi i druge životinje, pa ih nosaju po vašarima, da pokažu svoje majstorije.¹⁹

Pretjerano maženje i oslobađanje od obaveza

Jedan od načina kojima mati s vlasničkim stavom prema djetetu porobljava njegovu ličnost je i taj što majka pretjerano razmazuje dijete te ga oslobađa svih obaveza, ne razvija kod njega smisao za raznolikost djelatnosti i pretjerano mu pomaže. Time istovremeno u dijete usađuje plašljivost i nesigurnost, pasivnost i nesamostalnost. Takvo dijete se nikad neće moći uhvatiti u koštac sa obavezama koje život donosi.

H. Hodžić ističe da pojedine majke, pored toga što su dijete oslobađale svih obaveza, još su mu i sluge nabavljale da ga poslužuju: «Vidimo često takih zelenih mudraca iz 'boljih' kuća. Oni vam imaju i svoju pratnju, svoje-pedagoge! To su obično sluge bez ikakve naobrazbe, zadaća im je da djetetu ugađaju kojekakvim komedijama. Gledao sam jednoć sa dubokim sažaljenjem četrnaestogodišnjeg dječaka, kako ga sluga tura kroz čaršiju prema kolodvoru u kolicima, što se u novije vrijeme upotrebljavaju za malu djecu umjesto bešike. Sluga je zaustavljao kola, kad bi naišli na što 'zanimljivo', kao n.pr. kakav čopor raskalašene dječurlije, što se besposlena vuca po čaršiji, da mu gojenac onako iz kola vidi nestašluk i zadirkivanja i da se tako razveseli i nasmije. Čuo sam, kako mu je laskao na sve načine i ozivao se sa «lepe aga!», a iz dućana su pozdravljali izletnika za očev hator baš i stariji ljudi, pravili mu temena vičući: Merhaba Selimaga!»²⁰

Ovakvim odgojem se ne postiže ništa nego lijenost, pasivnost i ubijanje dječije živahnosti i razdraganosti. Dječak u toj dobi treba da je živ i okretan kao zvrk, da je bistar, uctiv i poslušan, da je zaposlen, radin i marljiv kao pčela, da ljubi knjigu i nauku i.t.d. A kad tamo...! Što vidimo? Zdrav dječak lijeno sjedi, voza se i trati vrijeme. Sazorio, opametio, izgubio veselu svoju djetinju narav, a drži se pribrano kao kakav mudrac. Tako se uzgoji tup, ograničen i lijen naraštaj, koji u ljudskom društvu baš ništa ne vrijedi, tako postaju zatvorene glave, što ne se ne dadu ni osoliti.²¹

Iako na prvi pogled izgleda da je oslobađanje od dužnosti i pretjerano maženje rezultat prave majčine ljubavi, u stvari situacija je upravo obrnuta. Kržljivost majčine ljubavi često izbija na vidjelo kad majka izgubi strpljenje sa svojim razmaženim djetetom. Ona se tada od 'blage' majke pretvara u pravog agresivnog odgajatelja, jer ona u svojoj podsvijesti očekuje od djeteta zahvalnost što ga ona poslužuje i udovoljava mu u svemu.

18 Isto, str. 77.

19 H.Hodžić, "Nekoliko riječi roditeljima", *Behar*, III, br. 10 (15. IX 1902), str. 150.

20 Isto, str.151.

21 Isto, str. 150.

I onog trenutka kad dječija «nesamostalnost, bojažljivost i pasivnost ili hirovitost, egocentričnost i neposlušnost prevrše mjeru, takva se majka obično ne potruži da svom djetetu pomogne u osvajanju zdravijeg, stvarnijeg stava prema životu. To bi bio znak prave ljubavi prema djetetu. Ali majka koja mazi dijete ne nosi u sebi takve osjećaje... Tada nemilice istuče dijete zato što je npr. svojeglavo, a dosad je popuštala svakom njegovom prohtijevu, i upravo navodila dijete na to da bude samovoljno. Odjednom saspe na njega čitavu bujicu riječi i prijetnji zato što se npr. ne zna samo obući ili je lijeno i nemarno pri učenju, a do jučer ga je sama oblačila i izrađivala mu školske zadatke.»²²

Zapravo ovakva majka koja se iznenada preobražava iz 'blage i nježne majke' u agresivnu osobu nije nikad ni bila blaga, već je to prikrivala svojom popustljivošću, sluganskim ponašanjem i drugim znacima prividne ljubavi prema djetetu.

Maženjem i odvajanjem djeteta od okoline majka-nemajka sprečava čuvstveno sazrijevanje svog djeteta. Ona mu ne dopušta stjecanje psihičkih svojstava, pomoću kojih bi dijete izgradilo svoju osobnost, postalo psihički neovisno o majci i osposobilo se za samostalan put u život. Tada djetetu ne preostaje drugo nego da se pretjerano veže uz majku, da joj prepusti vlast nad svojom ličnošću i rukovođenje svojim životom.²³

Očevo kažnjavanje djece na majčin nagovor

Neke majke koje čak i po cijeli dan provode sa djecom, ne znaju izgraditi svoj autoritet. One se samo pozivaju na oca, što joj više potkopava njihov autoritet u dječijim očima. Glavne su joj uzrječice: «Vidjećeš ti svoje kad ti otac dođe kući, dobićeš ti svoje, reći ću ocu...». I, zaista, čim se otac pojavi na vratima, ona odmah baca pritužbe na djecu, zahtijevajući da ih izgrdi ili istuče.

Mnogi očevi i nasjedaju takvim smicalicama svojih žena i doista sude djeci za ono čime su se ogriješila, ali ne o njihov očinski autoritet, već o autoritet nekog drugog odgajatelja. Velika je pogreška u odgoju djece spašavati pred njima autoritet odgajatelja koji ga sam sebi ne zna izgraditi. Takvim postupkom otac ne uspostavlja uzdrmani autoritet svoje supruge, a oštećuje svoj.²⁴

Ovo je uveliko bila praksa naših starijih generacija, kada su se majke najviše pozivale na strogost oca u odgoju djece, možda zbog neobrazovanosti i nedovoljnog pedagoškog umijeća, možda zbog toga što joj dosadi i kuća i kućni poslovi, pa nema strpljenja za djecu a i zbog toga što je otac u to vrijeme bio vrhovni autoritet u većini odluka i 'presuda' i što je stajao, kao prijetnja, simbolički izložen visoko nad glavama djece, i kad nije prisutan. Tu činjenicu ističe i Hodžić: «Obično je kod nas, da otac- 'biva', ko otac!-gleda svoja posla, a uzgoj djece preda posve u ruke materi. Mati je opet ponajviše nevješta, neuka i nada sve to meka srca. Malo po malo upoznaju djeca njezinu nesposobnost i preuzmu mah! E što ćemo sad?! Kad se otac uveče s posla kući povraća, onda ti on na tužbu materinu povede istragu, pozove na red sve one, koji su se preko dan ponašali neuljudno ili inače što skrivali i sudi im kao kakav kazneni sudac. Tako mati izgubi pred djecom i ono malo ugleda, što je imala i time prizna svoju slabost, a otac im postane pravo strašilo! Naravna posljedica svega toga je to, da djeca zamrže njih oboje: mater zato što ih nadzire i tuži kao kakav pandur, a oca opet s toga što ih kazni. Kaznu djeca pretrpe, otplaću i odu spavati, pa do sutra zaborave sve one sinoćne suze i nevolje, a i očevu pouku i sutra dan naravno nastave sve po starom običaju, pošto je eto velika zgoda: oca nema kod kuće, a mati je preslaba i ne usuđuje se, da što opet započne, bojeći se, da otac ne plane i ne bude prestrog! Tako vam djeca, oslanjajući se na materinu slabost, gledaju da samo izmaknu časovitoj očevoj kazni i iskvare se do skrajnosti, te samo još čekaju, dok ojačaju, pa da onda i ocu otkažu poslušnost!»²⁵

Literatura

• Primarni izvori

1. Anonim: «Ilum i medenijet» (znanje i kultura), preveo: Muhamed-Sami Mušić, *Behar*, II, br.20 (15. II 1902), str. 309-310.
2. Anonim: «Porodica», preveo: Muhamed-Sami Mušić, *Behar*, III, br.20 (15. II 1903)
3. Bašagić, Safvet-beg: «Našim čitateljima i suradnicima», *Behar*, I, br.1 (1. V 1900), str.1-3.
4. Čaušević, Džemaludin: «Čitateljima na početku sedme godine», *Behar*, VII, br. 1 (1. V 1906), str.1-2.
5. Hodžić, Hasan: «Nekoliko riječi roditeljima», *Behar*, III, br. 8 (15. VIII 1902), str.120-122. – br.9 (1. IX 1902), str. 133-135. – br.10 (15. IX 1902), str.150-151.

22 M.Košiček, *Antiroditelji*, str.56.

23 isto, str. 81-82.

24 isto, str. 186.

25 H.Hodžić, "Nekoliko riječi roditeljima", *Behar*, III, br.9 (1. IX 1902), str. 135.

6. Muftić, Muhamed-Hifzi: «Nješto o uzgoju», *Behar*, III, br. 17 (1. I 1903), str.261-263. – br.18 (15. I 1903), str.277-279.
7. Mursel, S.: «Zrak za disanje», *Behar*, IV, br.1 (1. V 1903), str.6-7. – br.2 (15. V 1903), str.20-21.
8. Mursel, Sulejman: «Odgoj djeteta», *Behar*, III, br.2 (15. V 1902), str.20-21. – br .3 (1. VI 1902), str.37.
9. S. Mursel, »Stan i postelja«, *Behar*, V, br. 21 (1. III 1905), str. 328
10. Sulejman, Mehmed: «Nešto o dječijem zdravlju», preveo s turskog Ahmed Rašidkadić, *Behar*, VIII, br.21 (1. III 1908), str. 323-324.

• **Sekundarni izvori**

1. Juul, Jesper: *Razgovori s obiteljima: perspektive i procesi*, Alinea, Zagreb, 1995.
2. Juul, J.: *Vaše kompetentno dijete*, Educa, Zagreb, 1995.
3. Karić, Enes: «Čaušević kao reformator», prema: *Reis Džemaludin Čaušević I...*str.36-53.
4. Košiček, Marijan: *Antiroditelji*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1986.
5. Pehar-Zvačko, Lidija: *Oduzeto djetinjstvo*, Dom štampe, Zenica, 2000.
6. Pregrađ, Zlatko: *Porodični odgoj*, IGKRO Svjetlost, OOUR Zavod za udžbenike, Sarajevo, 1977.
7. Rizvić, Muhsin: *Behar književnohistorijska monografija*, Svjetlost, Sarajevo, 1971.
8. Slatina, M.: «Majka-riječ u kojoj je sadržan jedan čitav odgojni sistem», *Takvim*, Sarajevo, 2000.
9. Vukasović, A.: *Obitelj-vrelo i nositeljica života*, Hrvatski katolički zbor «MI», Zagreb, 1999.

Summary

الموجز

PEDAGOGICAL IDEAS IN THE *BEHAR* MAGAZINE CONCERNING THE EDUCATION AT THE EARLY AGE AND THE MISTAKES THAT ARE MADE THEREIN

الأفكار التربوية في مجلة «بهار» حول التربية في سن مبكرة والأخطاء في العمل التربوي

Dina Sijamhodzic-Nadarevic

دينا سيامخوجيتش – ناداريفيتش

In this research the method of contents-analysis was used. Analysis of the magazine *Behar* published between year 1900 to 1911 confirms that the magazine contains the pedagogical ideas and that are those in correspondence with the generally recognized principles of the education and are also of universal, lasting significance. Upbringing at the early age is found to be essential topic. The pedagogical ideas at the early age in these writings are inspired by the religious upbringing. *Behar* offers articles and discussions with the topics of family upbringing, discusses family and social issues. Great notice is given to the significance of parenthood and most importantly, it points out the mistakes that parents make in upbringing of their children.

تم في هذه الدراسة استخدام طريقة تحليل المحتوى. لقد أثبت تحليل مجلة «بهار» التي كانت تصدر بين عامي 1900 و 1911. أن المجلة كانت تحتوي أفكارا تربوية، وأن تلك الأفكار كانت منسجمة مع مبادئ العمل التربوي المعتمدة. وأنها ذات معنى كوني دائم. كما أثبتت الدراسة أن غالبية المواضيع المنشورة كانت تتعلق بتربية الأطفال منذ نعومة أظفارهم. إن هذه الأفكار التربوية حول التربية في سن مبكرة منسوجة بالتربية الدينية. نشرت مجلة «بهار» مقالات وأبحاثا حول التربية الأسرية، وناقشت القضايا التي تهم الأسرة والمجتمع. لقد أولت مجلة «بهار» اهتماما كبيرا بدور الآباء، كما وجهت الكثير من الاهتمام للتنبيه من الأخطاء التربوية التي يرتكبها الآباء بحق الأبناء.